

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення методичної ради університету

_____ 29 серпня 2024 року, протокол № 1

Перша проректорка, голова методичної ради університету,
кандидатка наук з державного управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

з навчальної дисципліни

АРХЕОЛОГІЯ

для підготовки на першому освітньому рівні

здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра

за спеціальністю 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

за денною формою навчання

м. Хмельницький

2024

РОЗРОБНИК:

Професорка кафедри теорії та історії
держави і права, кандидатка історичних
наук, доцентка

27 серпня 2024 року

_____ Надія СТЕНЬГАЧ

СХВАЛЕНО:

Рішення кафедри теорії та історії держави і права
27 серпня 2024 року, протокол № 1

СХВАЛЕНО:

Рішення кафедри теорії та історії держави і права
27 серпня 2024 року, протокол № 1

Завідувач кафедри,
доктор історичних наук,
професор

27 серпня 2024 року

_____ Леонід МІСІНКЕВИЧ

Декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент
28 серпня 2024 року

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету
29 серпня 2042 року, протокол № 1

Голова методичної ради університету,
кандидатка наук з державного управління,
доцентка

29 серпня 2024 року

_____ Ірина КОВТУН

ЗМІСТ

		Стор.
1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	– 3
	1.1. Тематичний план навчальної дисципліни	– 3
	1.2. Лекції	4
	1.3. Семінарські заняття	– 6
	1.4. Самостійна робота студентів	– 18
	1.5. Індивідуальні завдання	– 21
	1.6. Підсумковий контроль	– 22
2.	Схема нарахування балів	– 24
3.	Рекомендовані джерела	– 27
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	– 30

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин						
		Денна форма навчання						
		Усього	у тому числі					Усього
			Лекції	Сем. (прак.)	Лабо р.	Ін.зав.	СРС	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Тема 1. Археологія як наука	8	2	2	-	-	4	8
2.	Тема 2. Історія археології в Україні. Датування в Археології.	8	2	2	-	-	4	8
3.	Тема 3. Методи археологічного дослідження	8	2	2	-	-	4	8
4.	Тема 4. Кам'яна доба в Україні	10	2	2	-	-	6	10
5.	Тема 5. Енеоліт на території України	10	2	2	-	-	6	10
6.	Тема 6. Доба бронзи	10	2	2	-	-	6	10
7.	Тема 7. Ранній залізний вік	10	2	2	-	-	6	10
8.	Тема 8. Античні держави Північного Причорномор'я	10	2	2			6	10
9.	Тема 9. Культури другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е	10	2	2	-	-	6	8
10.	Слов'янські культури раннього середньовіччя	10	2	2			6	
11.	Середньовічна та козацька археологія України	11	2	2			7	
	Всього годин	105	22	22	-	-	61	105

2. Лекції

№ з)п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Тема 1: Археологія як наука	2
1.1 1.2. 1.3 1.4	Археологія як історична наука, предмет і об'єкт археології. Археологія в системі історичних знань та зв'язок з іншими науками. Типи археологічних пам'яток. Категорії археологічних джерел.	
2.	Тема 2: Історія археології в Україні. Датування в Археології.	2
2.1 2.2. 2.3 2.4 2.5 2.6 2.7	Витоки археології. Антикварний період. Становлення археології як науки. Археологія України за часів Російській імперії. Відкриття перших музеїв на півдні. Розкопки античних міст та скіфських царських курганів, давньоруських міст. Археологічні з'їзди. Археологія в Україні протягом ХХ – початку ХХІ ст. Інститут археології НАН України. Видатні відкриття українських археологів. Сучасний стан української археології. Археологічна періодизація. Абсолютна та відносна хронологія. Методи датування в археології.	
3.	Тема 3: Методи археологічного дослідження	2
3.1 3.2 3.3 3.4 3.5	Законодавство України щодо збереження археологічної спадщини. Методи польових досліджень. Археологічні інструменти та прибори. Розвідка. Методи проведення археологічних розкопок могильників та поселень. Фіксація археологічних джерел під час польових досліджень. Лабораторно-камеральні методи дослідження. Вироби з каменю, кераміки, металу, кістки, дерева, скла та ін. Перевезення, консервація, реставрація та збереження археологічного матеріалу. Паспортизація, каталогізація.	

4.	Тема 4: Кам'яна доба в Україні.	2
4.1	Ранній палеоліт в Україні. Загальна характеристика.	
4.2	Архантропи. Клімат. Фауна та флора. Знаряддя праці.	
4.3	Середній палеоліт (Мустьєрська епоха). Загальна характеристика. Палеантропи. Клімат. Знаряддя праці.	
4.4	Поховання. Житла. Пізній палеоліт. Загальна характеристика. Неоантропи. Клімат. Фауна та флора.	
4.5	Знаряддя праці. Житла. Мистецтво та світогляд палеолітичної епохи на території України. Мезоліт.	
4.6	Загальна характеристика мезоліту України. Знаряддя праці, житла.	
4.7	Загальна характеристика неоліту. Неолітичні культури на терені України.	
5.	Тема 5: Енеоліт на території України.	2
5.1	Характеристика епохи палеометалу (розвиток відтворюючого господарства; поява металообробки; ремесла; інтенсифікація обміну; зміни у системі власності; суспільні відносини).	
5.2	Землеробські культури Правобережжя та Подністров'я (Трипільська, Гумельницька).	
5.3	Скотарсько-землеробські культури Закарпаття, Волині, Поділля (лендельська, лійчастого посуду, кулястих амфор, полгарська, баденська).	
5.4	Скотарські культури степу України (Середньостогівська культура. Ямна культурно-історична спільність).	
5.5	Ранній енеоліт Криму – Кемі-обінська культура.	
6.	Тема 6: Доба бронзи.	2
6.1	Характеристика бронзового віку.	
6.2	Історія дослідження. Хронологічна періодизація пам'яток епохи бронзи.	
6.3	Ранній період епохи бронзи.	
6.4	Культури середнього періоду епохи бронзи.	
6.5	Культури пізньої бронзи. Культури Закарпаття (Отомань, Станівська).	
7.	Тема 7: Ранній залізний вік.	2
7.1	Загальна характеристика та періодизація.	
7.2	Передскіфський період. Кіммерійські старожитності.	
7.3	Чорноліська культура. Фракійський гальштат. Лужицька та	

7.4	висоцька культури. Скіфський період. Загальна характеристика та межі Скіфії. Скіфські «царські» кургани. Скіфські городища. Звіриний стиль у мистецтві. Культури скіфського часу.	
7.5	Сарматський період. Загальна характеристика сарматської культури. Скіфська держава в Криму.	
8.	Тема 8: Античні держави Північного Причорномор'я.	2
8.1	Основні етапи та причини грецької колонізації Північного Причорномор'я.	
8.2	Періодизація античної цивілізації в цьому регіоні. Дослідження.	
8.3	Античні міста у Нижньому Побужжі і Подністров'ї (Борисфен, Ольвія, Тіра, Ніконій, о-в Левке).	
8.4	Античні міста в Криму (Херсонес, Калос-Лімен, Керкінітіда, Боспорська держава). Сільські поселення (хори) грецьких міст-держав Північного Причорномор'я.	
8.5	Матеріальна культура та побут античних міст-держав Північного Причорномор'я.	
9.	Тема 9: Культури другої пол. I тис. до н.е. – першої пол. I тис. н.е.	2
9.1	Проблема походження слов'ян.	
9.2	Археологічна періодизація ранньослов'янського часу.	
9.3	Кельти. Класичні пам'ятки латену на території України. Скарби.	
9.4	Культури пізньолатенського та римського часу: зарубинецька, поєнешт-лукашівська, пшеворська, липицька.	
9.5	Культури пізньоримського часу: черняхівська, київська, карпатських курганів, вельбарська.	
10.	Тема 10: Слов'янські культури раннього середньовіччя.	2

10.1	Археологія Русі.	
10.2	Культури раннього середньовіччя V-VII ст.: корчацько-празька, пенківська, колочинська.	
10.3	Східнослов'янські культури періоду VIII – IX ст.: тип Лука-Райковецька, волинцевська, роменська.	
10.4	Загальна характеристика епохи Київської Русі. Історія дослідження. Городища, селища, могильники.	
10.5	Археологія Києва Чернігова, Переяслава, Вишгорода, Галича, Львова, Новгород-Сіверського, Кам'янця-Подільського.	
11.	Тема 11: Середньовічна археологія України. Пам'ятки козацьких часів.	2
11.1	Історія дослідження. Салтівсько-маяцька культура. Балкано-дунайська культура.	
11.2	Пам'ятки кочовиків Степового Подніпров'я та Північно-Західного Причорномор'я IX – XIV ст.	
11.3	Пам'ятки Криму. Печерні міста.	
11.4	Археологія козацької доби. Запорозькі Січі.	
11.5	Оборонні замки-фортеці.	
11.6	Розкопки під Пилявцями.	

1.3. Семінарські заняття

Семінарське заняття 1

Питання для усного опитування та дискусії

Тема 1. Доба палеоліту

План

1. Характеристика археологічних пам'яток ранньосередньовічного палеоліту: Королеве, КіікКоба, Заскельне VI, Рихта.
2. Природне середовище і спосіб життя в добу Верхнього або пізнього палеоліту.
3. Верхньопалеолітична техніка обробки кам'яних виробів.
4. Поява релігійних уявлень. Мистецтво пізнього палеоліту.
5. Характеристика археологічних культур фінальної фази палеоліту: Осокорівської, ШанКобинської, Красносільської і Свідерської.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С.39-73.

2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С.17-36.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 17-113.
5. Шовкопляс І.Г. Основи археології. – К., 1972. С. 3-10.

Допоміжна література:

1. Залізняк Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 262 с.
2. Залізняк Л. Найдавніше минуле України. К. 1997. 80 с. 12.
5. Сегеда С.П. Основи антропології. Київ, 1995. 208 с.

Семінарське заняття 2

Питання для усного опитування та дискусії

Тема 2. Археологія мезоліту

План

1. Загальна характеристика доби: (історія вивчення, періодизація і хронологія).
2. Природне середовище.
3. Спосіб життя.
4. Пам'ятки.
5. Духовна культура.
6. Археологічні культури мезоліту.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 73-89.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 37-45.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 114-152.
5. Історія українського мистецтва у п'яти томах / Г. Скрипник (гол. ред.), І. Дзюба, І. Драч та ін. Київ, 2008. Т. 1: Мистецтво первісної доби та

стародавнього світу / ред. кол: Р. Михайлова, Р. Забашта. С. 26-44.

Допоміжна література:

1. Залізняк Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 262 с.
2. Залізняк Л. Найдавніше минуле України. К. 1997. 80 с.
3. Залізняк Л. Стародавня історія України. – К. 2012. 542 с.
4. Нужний Д.Ю. Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці. К., 1992. 184 с.

Семінарське заняття 3

Питання для усного опитування та дискусії

Тема 3. Неоліт. Формування і розвиток виробничих форм господарства

План

1. Природні передумови неолітичної революції.
2. Зони неолітичних культур в Європі.
3. Буго-дністровська культура.
4. Культура лінійно-стрічкової кераміки.
5. Дніпро-донецька археологічна культура.
6. Культура ямково-гребінцевої кераміки.
7. Неоліт українського Закарпаття.
8. Побут та господарство.
9. Суспільний устрій.
10. Духовна культура.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 90-104.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 46-62.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 157-224.

Допоміжна література:

1. Залізняк Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 262 с.
2. Залізняк Л. Найдавніше минуле України. К. 1997. 80 с.
3. Залізняк Л. Стародавня історія України. К. 2012. 542 с.
4. Даниленко В.Н. Энеолит Украины. К. 1974. 174 с.

Семінарське заняття 4
Питання для усного опитування та дискусії

Тема. Епоха енеоліту

План

1. Походження, міграції та розвиток Кукутені-Трипілля.
2. Топографія, планіграфія та архітектура трипільських поселень.
3. Керамічне виробництво.
4. Обробка неорганічних металів.
5. Обробка органічних металів.
6. Базові галузі господарства.
7. Антропоморфна пластика.
8. Зооморфна пластика та зооморфні зображення на посуді.
9. Біноклевидні вироби.
10. Система орнаменталізації керамічних виробів.
11. Духовна культура.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К.: «Либідь», 2005. С. 106-125.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 67-74.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 234-263.
5. Заєць І. Витоки духовної культури українського народу. Київ: Аратта, 2006. С. 65-132.

Допоміжна література:

1. Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація в праісторії Європи // Перший Всесвітній конгрес Трипільська цивілізація. Тези доповідей. К., 2004. С. 10-13.
2. Відейко М. Ю. Абсолютне датування Трипільської культури // Енциклопедія Трипільської цивілізації. К., 2004. Т.1. С. 87-97.
3. Губерначук С. Трипілля і українська мова. К.: Фенікс, 2005 232 с.
4. Заєць І.І. Трипільська культура на Поділлі. Вінниця, 2001. 184 с. 5. Збеневич В.Г. Ранній етап трипольської культури на території України. Київ, 1989. 222 с.
6. Паламарчук Є. Зорі Трипілля. Вінниця, ПП «Видавництво «Теза», 2007. 144 с.
7. Шилов Ю.О. Аратта за «Ведою словена» і пам'ятками трипільської культури та іншими науковими джерелами. – К.: «Аратта», 2010. 118 с.

Семінарське заняття 5
Питання для усного опитування та дискусії

Тема . Доба ранньої бронзи

План

1. Загальна характеристика доби.
2. Культури ранньої бронзи :
 - 1) Ямна культурно-історична спільнота.
 - 2) Кемі-обинська культура.
 - 3) Культура кулястих амфор.
 - 4) Культура Баден.
3. Кам'яна монументалістика доби.
4. Археологічні культури середньої та пізньої доби:
 - 1) Катакомбна археологічна культура.
 - 2) Донецька культура.
 - 3) Пам'ятки багатоваликової кераміки.
 - 4) Культури шнурової кераміки
 - 5) Зрубна культурно-історична спільнота.
 - 6) Тшинецько-комарівська культурно-історична спільнота.
5. Культури фінальної бронзи.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 141-155.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 80-93.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В. Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 384-529.

Допоміжна література:

1. Захар'єв В. Мегалітичне поховання культури кулястих амфор з околиць с. Ілятка на Хмельниччині. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2012. 32 с.
2. Старжитності культури кулястих амфор на Поділлі. Збірник статей та повідомлень. Пам'яті Ю. Малєєва. (Упорядник Захар'єв В.А.). Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2015. 296.
3. Чмихов М.О., Черняков І.Т. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді

– бронзи на території України. К., 1988. 180 с.

4. Мовша Т.Г. Періодизація та хронологія середнього та пізнього Трипілля // Археологія. Київ, 1972, вип. 5. С. 28-75.

Семінарське заняття 6

Питання для усного опитування та дискусії

Тема. Ранньозалізний вік. Кімерійці.

План

1. Поняття залізного віку в археології.
2. Проблема освоєння людиною заліза та його значення.
3. Кімерійська доба в Україні та її дослідники.
4. Старожитності кімерійців.
5. Чорноліська археологічна культура.
6. Фракійський гальштат.
7. Висоцька культура.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 204-224.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 136-153.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрошенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 1998. Т. 2: Скіфо-антична доба. с. 11-21.

Допоміжна література:

1. Бандрівський М.С. Могильник в Петрикові біля Тернополя в контексті поховального обряду Висоцької культури. Львів, 2002. 282 с.
2. Бандрівський М.С., Крушельницька Л.І. Поховальний обряд Непоротівської групи пам'яток // Чорноліська культура Середнього Подністров'я. Львів, 1998. С. 201–208.
3. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А.Ф. Гуцал, В.І. Якубовський, І.Р. Михальчишин. Чернівці: «Деснянська правда» 2011. 176 с
4. Крушельницька Л.І. Чорноліська культура Середнього Придністров'я. Львів, 1998. 203 с.
5. Міхеєв В.К., Шрамко Б.А. Археологія залізного віку Східної Європи. Харків, 2000. 371 с.

Семінарське заняття 7

Питання для усного опитування та дискусії

Тема 7. Духовна і матеріальна культура скіфів та сарматів.

План

1. Скіфський період. Загальна характеристика та межі Скіфії. Писемні джерела про скіфів.
2. Злет і падіння Скіфії.
3. Звіриний стиль у мистецтві. Культури скіфського часу.
4. Скіфські городища, «царські» кургани та їх дослідники. Борис Модзолевський..
5. Скіфія і хлібороби лісостепової та лісової смуг (пам'ятки і матеріальна культура).
6. Західно-подільська група лісостепових старожитностей скіфського часу.
7. Сарматський період. Сарматська культура.
8. Пізні скіфи. Скіфська держава в Криму. Пізньо-скіфські городища Нижнього Подніпров'я.
9. Таври.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 255-272.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 154-200.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрощенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 1998. Т. 2: Скіфо-антична доба. с. 34-176.
5. Історія української культури: у п'яти томах / Ред. кол.: Б.Є. Патон (гол. ред.), Г.Д. Вервес, І.Ф. Курас та ін. Київ: Наук. думка, 2001. Т. 1: Історія культури давнього населення України / ред. кол.: П.П. Толочко (гол. ред.), Д.Н. Козак, Р.С. Орлов та ін. С. 271-340.

Допоміжна література:

1. Модзолевський Б.М. Скіфський степ. Київ, 1983. 199 с.
2. Наливайко С. Етнічна історія Давньої України. Київ.: Євшан-зілля. 619 с.

Семінарське заняття 8

Питання для усного опитування та дискусії

Тема. Антична цивілізація у Північному Причорномор'ї.

План

1. Основні етапи та причини грецької колонізації Північного Причорномор'я. Періодизація античної цивілізації в цьому регіоні.
2. Античні міста у Нижньому Побужжі і Подністров'ї (Борисфен, Ольвія, Тіра, Ніконій, о-в Левке).
3. Античні міста в Криму (Херсонес, Калос-Лімен, Керкінітіда, Боспорська держава). Сільські поселення (хори) грецьких міст-держав Північного Причорномор'я.
4. Матеріальна культура та побут античних містдержав Північного Причорномор'я. Базові археологічні пам'ятки.
5. Римський вплив на матеріальну культуру античних міст-держав (друга половина I ст. до н.е. – третя чверть III ст. н.е.).

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 274-342.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 201-241.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с. 18
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрощенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 1998. Т. 2: Скіфо-антична доба. с. 195-472.

Допоміжна література:

1. Античні держави Північного Причорномор'я // Україна крізь віки: У 2 т. Київ, 1998. Т. 2. 352 с.
2. Зубар В.М., Ліньов Є.А., Сон Н.О. Античний світ Північного Причорномор'я. К.: Альтернативи, 1999. 352 с.
3. Наливайко С. Етнічна історія Давньої України. Київ.: Євшан-зілля. 619 с.

Семінарське заняття 9
Питання для усного опитування та дискусії

Тема. Пізньолатенський, ранньоримський (II ст. до н.е. – II ст. н.е.) – пізньоримський період і початок доби переселення народів (III – V ст. до н.е.). Давні слов'яни.

План

1. Пізньолатенський, ранньоримський час – загальна характеристика періоду.
2. Проблема походження слов'ян в науковій літературі. Археологічна періодизація ранньослов'янського часу. Кельти
3. Класичні пам'ятки латену на території України. Скарби.
4. Культури пізньолатенського та римського часу: зарубинецька, поєнешт-лукашівська, пшеворська, липицька.
5. Пізньоримський період і початок доби переселення народів (III-V ст. н.е.).
6. Культури пізньоримського часу: черняхівська, київська, карпатських курганів, вельбарська.
7. Визначні дослідники ранньослов'янського часу: Іон Винокур, Віктор Петров, Володимир Баран.
8. Культури раннього середньовіччя V-VII ст.: корчацько-празька, пенківська, колочинська.
9. Східнослов'янські культури періоду VIII – IX ст.: тип Лука-Райковецька, волинцевська, роменська.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 344-388.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» - Богдан, 2008. С. 242-288.
3. Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен. Київ: Наук. думка, 1972. 180 с.
4. Винокур І.С. Черняхівська культура: витоки і доля. Кам'янець-Подільський: Абетка, Оіюм, 2000. 376 с.
5. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
5. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрощенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 2000. Т. 3: Слов'яно-Руська доба. с. 11-208.

Допоміжна література:

1. Баран В.Д. Давні слов'яни. Київ, 1998. 336 с.
2. Баран В.Д. Черняхівська культура (за матеріалами верхів'я Дністра і Західного Бугу). Київ, 1981. 262 с.

3. Баран В.Д., Козак Д.Н, Терпиловський Р.В. Походження слов'н. / Відп. ред. О. П. Моця. АН УРСР. Ін-т археології. К.: Наук. думка, 1991. 144 с.
4. Козак Д.Н. Венеди. Київ: Ін-т археології НАН України, 2008. 470 с.
5. Гейштор А. Слов'янська міфологія / перекл. з польськ. С. Гірік. Київ: «Вид-во "КЛІО"», 2015. 416 с.
6. Войтович В.М. Генеалогія богів давньої України. Рівне: Видавець Валерій Войтович, 2007. 556 с.
7. Войтович В.М. Українська міфологія. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2005. 664 с.
8. Приходнюк О.М. Слов'яни на Поділлі (VI – VII ст. н.е.). Київ: Наук. думка, 1975. 155 с.
9. Михайлина Л.П. Слов'яни VIII – X ст. між Дніпром і Карпатами. Київ: Ін-т археології НАН України, 2007. 300 с.
10. Михайлина Л.П. Язичницькі пам'ятки культури Луки-Райковецької // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наук. статей. Чернівці, 1999. Т. 2. С. 129– 158.

Семінарське заняття 10

Питання для усного опитування та дискусії

Тема. Археологія епохи Давньоукраїнської держави.

План

1. Загальна характеристика епохи Київської Русі. Історія дослідження.
2. Городища.
3. Селища.
4. Давньоруські могильники.
5. Міста і замки Болохівської землі.
6. Матеріальна і духовна культура населення давньоруської держави. Язичництво і запровадження християнства.
7. Археологи – дослідники Київської Русі: Борис Рибаків, Петро Толочко, Михайло Брайчевський та інші.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 428-480.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 328-413.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрошенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут

- археології, 2000. Т. 3: Слов'яно-Руська доба. с. 215-653.
5. Толочко П.П. Київська Русь. К.: Абрис, 1996. С. 28-246.
6. Чмихов М.О. Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: курс лекцій. К.: Либідь, 1992. С. 125-180. 21

Допоміжна література:

1. Брайчевський М.Ю. Походження Русі. Київ, 1968. 228 с.
2. Винокур І.С., Журко О.І., Мегей В.П., Якубовський В.І., Літописний Губин XII-XIII ст. Болохівська земля. Київ - Кам'янець - Подільський - Хмельницький - Староконстянтинів, 2004. 208 с.
3. Історія української культури: у п'яти томах / Ред. кол.: Б.Є. Патон (гол. ред.), Г.Д. Вервес, І.Ф. Курас та ін. Київ: Наук. думка, 2001. Т. 1: Історія культури давнього населення України / ред. кол.: П.П. Толочко (гол. ред.), Д.Н. Козак, Р.С. Орлов та ін. 1134 с.
4. Кучера М.П. Слов'яно-руські городища VIII-XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем. Київ, 1999. 252 с.
5. Моця О.П. Населення південноруських земель IX-XIII ст. (За матеріалами некрополів). Київ, 1993. 159 с.
6. Якубовський В.І. Скарби Болохівської землі: Наукове видання. Кам'янець-Подільський: «МЕДОБОРИ» (ПП Мошак М.І.), 2003. 159 с.

Семінарське заняття 11

Питання для усного опитування та дискусії

Тема. Середньовічна археологія України. Козацька епоха.

План

1. Історія дослідження. Салтівсько-маяцька культура. Балкано-дунайська культура.
2. Характеристика історико-культурних процесів у середньовічному Криму. Пам'ятки кочовиків Степового Подніпров'я та Північно-Західного Причорномор'я IX – XV ст.
3. Пам'ятки Південного та Південно-Східного Криму
4. Середньовічний Білгород-Дністровський. Печерні міста.
5. Оборонні замки-фортеці:
 - 1) Кам'янець-Подільський;
 - 2) Хотин;
 - 3) Буша.
 - 4) Меджибіж
 - 5) Остріг
6. Археологія козацької доби. Запорозькі Січі як археологічні пам'ятки.
7. Археологічні розкопки козацьких битв.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 480-498.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 414-441.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А.Ф. Гуцал, В.І. Якубовський, І.Р. Михальчишин. Чернігів: «Деснянська правда» 2011. 176 с.
5. Свешніков І.К. Битва під Берестечком. Львів: «Слово». 1992. 304 с.

Допоміжна література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. Київ.: Дніпро. 1991. 238 с.
2. Апанович О.М. Археологія доби українського козацтва XVIст.-XVIII ст. К., 1997. 216 с.
3. Винокур І.С., Альошкін О.М., Забашта Р.В., Петров М.Б., Петровський В.М., Пірняк О.М., Степанков В.С. Буша: історико-краєзнавчі нариси. Хмельницький, 1991. 152 с.
4. Запорожці: До історії козацьк. Культури / Упорядк. Передм. І. Кравченка. Упорядк. іл. Матеріалу Ю. Іванченка. К.: Мистецтво, 1993. 400 с
7. Хотинська війна (1621 р.) / Г. Грабянка, С. Величко, Й. Мюллер та ін. К., Центр пам'яткознавства Академії наук України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 1991. 240 с.
8. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків У 3 т. Т. 3. Київ.: Наукова думка. 1993. 557 с.

1.4. Самостійна робота студентів

№ теми	Назва теми	Завдання для СРС	Форми звітності, бали
1.1	Доба палеоліту	Природне середовище прильодовиків'я. Характеристика пізньопалеолітичної пам'ятки Мізин.	Написання тематичних доповідей до 10 ст. на вибір студента (8

1.2	Археологія мезоліту	Межиріцька стоянка. Пам'ятка світового значення. Археологічні культури мезоліту. Характеристика стоянок і жител мезоліту.	балів)
1.3	Неоліт. Формування і розвиток виробничих форм господарства	Буго-дністровська археологічна культура. Характеристика стоянок і жител мезоліту. Основні технічні досягнення неоліту. Пам'ятки образотворчого мистецтва.	
2.1	Епоха енеоліту	Нові ремесла та промисли. Подальший розвиток землеробства і скотарства. Усатівська археологічна культура.	Анотування публікацій фахового журналу «Археологія» з 1947-2016 років видання (8 балів)
2.2	Культурно-історична спільнота Трипілля-Кукутені	Зооморфна пластика, зооморфні зображення на трипільському посуді. Антропоморфна пластика. Система орнаменталізації керамічних виробів.	
2.3	Доба ранньої бронзи	Культура кулястих амфор на Поділлі.	
2.4	Археологічні культури середньої та пізньої бронзи на території України	Бабинська археологічна культура. Катакомбна археологічна культура. Культура Ніршег. Мар'янівська культура.	
2.5	Ранньозалізний вік. Кімерійці	Рудковецьке городище чорноліського типу (VIII-VII ст. до н.е). Побутові пам'ятки Чорноліської культури.	
2.6	Духовна і матеріальна культура скіфів, сарматів	Скіфський поховальний обряд. Скіфська монументалістика. Городища скіфії: Трахтемирівське, Більське, Велико-Ходосівське.	
3.1	Антична цивілізація в Північному Причорномор'ї	Античне місто Фанагорія, Феодосія, Німфей, Мермекій, Тірітака.	Укладання бібліографії до тем (8 балів)

3.2	Пізньолатенський, ранньоримський (II ст. до н.е. - II ст. н.е.) - пізньоримський період і початок доби переселення народів (III-V ст. до н.е.)	Черняхівський поховальний обряд. Поховальний обряд Пшеворської культури. Археологічні дослідження Д. Н. Козака Зубрицької культури.
3.3	Культури слов'ян (склавів і антів) V-VII ст. Східні слов'яни (літописні племена) у VIII-X ст.	Кам'яна монументалістика ранніх слов'ян. Колочинська культура.
3.4	Археологія епохи Давньоукраїнської держави із центром у Києві	Озброєння давньоруського воїна. Керамічні вироби із клеймами гончарів. Збруцький кам'яний ідол-історія досліджень. Городища Болохівської землі на Хмельниччині. Двовір'я (християнство і язичництво).
3.5	Середньовічна археологія Півдня України	Речовий інвентар із кочівницьких поховань. Поховання «Чингульського хана» у с. Заможне Запорізької області. Степові кам'яні баби.
3.6	Пам'ятки археології і козацьких часів	Оборонні фортифікації Меджибожа. Археологічні дослідження на полі Берестейської битви.

1.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання передбачаються у формі рефератів-оглядів. Завдання обирається студентом на початку семестру і виконується за усталеними вимогами.

1.5.1. Основні вимоги до написання рефератів-оглядів

При виконанні індивідуального завдання необхідно взяти до уваги, що реферат (лат. *refero* – доношу, повідомляю, переказую) – це короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлене у вигляді письмової публічної доповіді; доповідь на задану тему, зроблена на основі критичного огляду відповідних джерел інформації (наукових праць, літератури по темі).

Зі свого боку, реферат-огляд складається на основі декількох джерел і зіставляє різні точки зору з досліджуваного питання.

Реферат-огляд, незалежно від теми, містить визначені реквізити: титульна сторінка встановленого зразка, вступ, розділи, висновки, список використаних джерел і додатки (у разі необхідності).

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки (якщо подається точна цитата або числові дані), наприклад [3, с.8].

Технічні вимоги: текст має бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, лівє – 3,0 см, правє – 1,0 см. Загальний обсяг реферату-огляду – до 15 сторінок формату А4.

1.5.2. Теми рефератів-оглядів

1. Палеолітичне мистецтво.
2. Роль природних умов у виникненні й розвитку людства.
3. Мезолітичне мистецтво.
4. Релігійні уявлення в епоху мезоліту. Поховання та могилиники.
5. Виникнення керамічного посуду та його значення для людства.
6. Духовна культура епохи неоліту.
7. Трипільська кераміка.
8. Поява металообробки та перших металевих виробів.
9. Поховання енеолітичної епохи в Одеській області (с. Холмське).
10. Дослідження курганів.
11. Походження перших виробів із бронзи.
12. Зольники Сабатиновської культури.
13. Рання кизил-кобинська культура у Гірському Кримі.
14. Скарби передскіфського періоду на території України.
15. Поява заліза та технологія його одержання. Значення цього відкриття для людства.

16. Матеріальна культура та побут скіфів.
16. Духовна культура та мистецтво.
17. Історія Малої Скіфії.
18. Типи сарматських могильників в Буджакському степу.
19. Духовна культура, мистецтво сарматів та пізніх скіфів.
20. Антична культура у Північному Причорномор'ї: пам'ятки мистецтва та архітектури.
21. Релігія населення грецьких міст-держав північного Причорномор'я
22. Римський час в Північному Причорномор'ї.
23. Черняхівські поселення Ріпа та Фурманівка в Одеській області.
24. Організація господарства у носіїв культур ранньослов'янської доби.
25. Поховання та могильники носіїв культур ранньослов'янської доби.
26. Археологічні дослідження Кам'янця-Подільського, Бакоти, Старокостянтинова, Меджибожа,
27. Матеріальна культура епохи Київської Русі: побут, ремесла, торгівля, архітектура, мистецтво.
28. Духовна культура епохи Київської Русі.
29. Економіка і побут козацької доби.
30. Озброєння козацьких військ.
31. Знаряддя праці українських козаків.
32. Керамічний посуд доби українського козацтва.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі письмового заліку.

1.6.1. Питання для підсумкового контролю

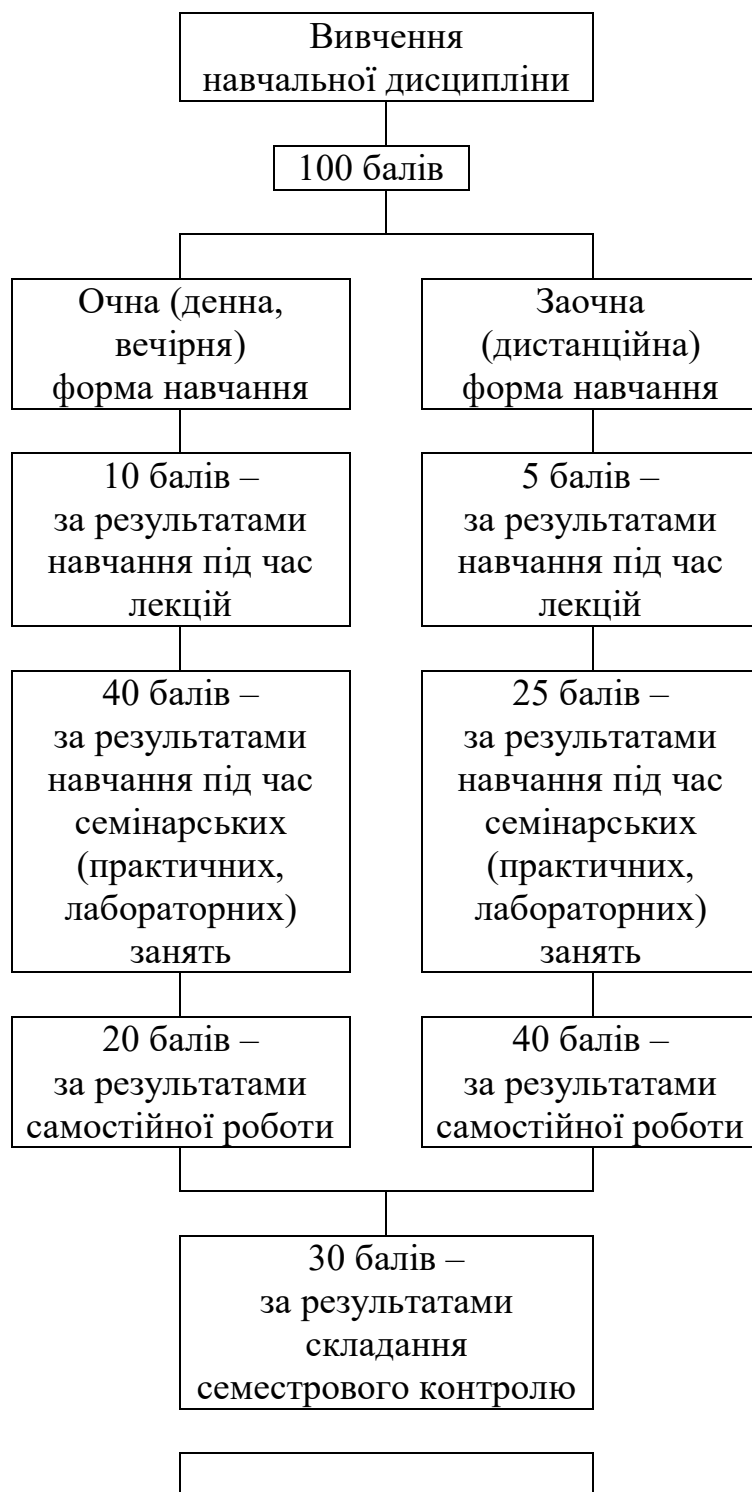
1. Археологія як історична наука, предмет і об'єкт археології, типи археологічних пам'яток.
2. Польова археологія, лабораторно-кабінетні методи археологічних досліджень, спеціальні методи в археологічних дослідженнях.
3. Археологічна періодизація
4. Періодизація кам'яної доби.
5. Характеристика археологічних пам'яток ранньосередньовічного палеоліту: Королеве, Кіік-Коба, Заскельне Рихта.
6. Природне середовище і спосіб життя в добу Верхнього або пізнього палеоліту.
7. Верхньопалеолітична техніка обробки кам'яних виробів.
8. Поява релігійних уявлень.
9. Мистецтво пізнього палеоліту.
10. Характеристика археологічних культур фінальної фази палеоліту: Осокорівської, Шан-Кобинської, Красносільської і Свідерської.
11. Загальна характеристика мезолітичної доби: (Історія вивчення, періодизація і хронологія).
12. Природне середовище доби мезоліту.

13. Зони неолітичних культур в Євразії.
14. Неоліт українського Закарпаття.
15. Побут та господарство.
16. Суспільний устрій.
17. Духовна культура.
18. Природні передумови неолітичної революції.
19. Неолітичні культури України: історія досліджень.
20. Енеолітична доба України. Загальна характеристика.
21. Перший великий суспільний поділ праці (енеоліт).
22. Землеробські культури Правобережжя та Подністров'я.
23. Культурно-історична спільнота Лендель.
24. Культура лійчастих кубків.
25. Формування степового енеоліту.
26. Ямна культура.
27. Духовна культура населення епохи Трипілля.
28. Топографія, планіграфія та архітектура трипільських поселень.
29. Ямна культурно-історична спільнота.
30. Кемі-обинська культура. 31. Культура кулястих амфор.
32. Культура Баден. 33. Катакомбна археологічна культура.
34. Пам'ятки багатоваликової кераміки.
35. Зрубна, Сабатинівська і Білозерська культури.
36. Культури шнурової кераміки.
37. Писемні свідчення про кіммерійців.
38. Старожитності кіммерійців.
39. Чорноліська археологічна культура.
40. Фракійський гальштат.
41. Висоцька культура.
42. Духовна культура скіфів.
43. Пам'ятки і матеріальна культура скіфів.
44. Березань та Ольвія.
45. Тіра і Ніконій.
46. Херсонес і Керкінітіда.
47. Боспорська держава: міста Боспору.
48. Економічний розвиток, соціальна структура й етнічний склад населення архаїчного періоду античних міст Північного Причорномор'я.
49. Економічний розвиток, соціальні відносини та етнічний склад населення у античних центрів у класичний період.
50. Римський вплив на матеріальну культуру античних міст-держав(друга половина I ст. до н.е. – третя чверть III ст. н.е.).
51. Поснешти-лукашівська культура.
52. Липицька культура.
53. Вельбарська культура.
54. Київська культура.
55. Черняхівська культура.
56. Культура карпатських курганів.

57. Господарство та соціальний устрій слов'ян (II ст. до н.е. – V ст. н.е.).
58. Празька культура.
59. Пенківська культура.
60. Райковецька культура.
61. Вилинценська і роменська культури.
62. Салтівська культура.
63. Археологічні джерела до вивчення слов'ян V–VII ст.
63. Велике розселення слов'ян.
64. Матеріальна і духовна культура слов'ян.
65. Східнословянські археологічні пам'ятки періоду формування Давньоруської держави. 66. Загальна характеристика періоду давньоруської держави: історія досліджень, джерела. 67. Городища, селища і могильники.
68. Матеріальна і духовна культура населення давньоруської держави.
69. Середньовічний Білгород-Дністровський.
70. Характеристика історико-культурних процесів у середньовічному Криму.
72. Печерні міста середньовічного Криму (Мангуп, Ески-Кермен, Чуфут-Кале, Киз-Керман).
73. Пам'ятки Південного та Південно-Східного Криму.
74. Середньовічний Херсонес.
75. Запорозькі Січі як археологічні пам'ятки.
76. Оборонні замки-фортеці: Кам'янець-Подільський, Хотин, Буша.
77. Економіка і побут козаків.

2. Схема нарахування балів

3.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

3.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію

освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 11 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

Таблиця 1

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Денна (I семестр)	11	0,9	1,8	2,7	3,6	4,5	5,5	6,4	7,3	8,2	9,1	10,0

2.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 11 семінарських занять за денною формою навчання у другому семестрі.

За результатами семінарських занять кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п.4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань, наведено в наступній таблиці:

№	11 тем (I семестр)	Номер теми											Усього балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1.1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	1	1,	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	12
22.	Максимальна кількість балів за індивідуаль-не завдання	8											8
	Усього балів												20

3. Рекомендовані джерела

Тема 1.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук,

професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С.39-73.

2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С.17-36.

3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.

4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 17-113.

5. Шовкопляс І.Г. Основи археології. – К., 1972. С. 3-10.

Допоміжна література:

1. Залізник Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 262 с.

2. Залізник Л. Найдавніше минуле України. К. 1997. 80 с. 12.

5. Сегеда С.П. Основи антропології. Київ, 1995. 208 с.

Тема 2.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 73-89.

2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 37-45.

3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.

4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 114-152.

5. Історія українського мистецтва у п'яти томах / Г. Скрипник (гол. ред.), І. Дзюба, І. Драч та ін. Київ, 2008. Т. 1: Мистецтво первісної доби та стародавнього світу / ред. кол: Р. Михайлова, Р. Забашта. С. 26-44.

Допоміжна література:

1. Залізник Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 262 с.

2. Залізник Л. Найдавніше минуле України. К. 1997. 80 с.

3. Залізник Л. Стародавня історія України. – К. 2012. 542 с.

4. Нужний Д.Ю. Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці. К., 1992. 184 с.

Тема 3.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 90-104.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 46-62.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 157-224.

Допоміжна література:

1. Залізник Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 262 с.
2. Залізник Л. Найдавніше минуле України. К. 1997. 80 с.
3. Залізник Л. Стародавня історія України. К. 2012. 542 с.
4. Даниленко В.Н. Энеолит Украины. К. 1974. 174 с.

Тема 4. Епоха енеоліту

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 106-125.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 67-74.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В.Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 234-263.
5. Заєць І. Витоки духовної культури українського народу. Київ: Аратта, 2006. С. 65-132.

Допоміжна література:

1. Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація в праісторії Європи // Перший Всесвітній конгрес Трипільська цивілізація. Тези доповідей. К., 2004. С. 10-13.
2. Відейко М. Ю. Абсолютне датування Трипільської культури // Енциклопедія Трипільської цивілізації. К., 2004. Т.1. С. 87-97.
3. Губерначук С. Трипілля і українська мова. К.: Фенікс, 2005 232 с.
4. Заєць І.І. Трипільська культура на Поділлі. Вінниця, 2001. 184 с.
5. Збеневич В.Г. Ранний этап трипольской культуры на территории Украины. Киев, 1989. 222 с.

6. Паламарчук Є. Зорі Трипілля. Вінниця, ПП «Видавництво «Геза», 2007. 144 с.
7. Шилов Ю.О. Аратта за «Ведою словена» і пам'ятками трипільської культури та іншими науковими джерелами. – К.: «Аратта», 2010. 118 с.
8. Шилов Ю.О. Праслов'янська Аратта. Київ: Вид-во «Аратта». 56 с.

Тема 5. Доба ранньої бронзи **Базова література.**

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 141-155.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 80-93.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В. Н. Станко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Наук. думка, 1997. Т. 1: Первісне суспільство. с. 384-529.

Допоміжна література:

1. Захар'єв В. Мегалітичне поховання культури кулястих амфор з околиць с. Ілятка на Хмельниччині. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2012. 32 с.
2. Старжитності культури кулястих амфор на Поділлі. Збірник статей та повідомлень. Пам'яті Ю. Малєєва. (Упорядник Захар'єв В.А.). Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2015. 296.
3. Чмихов М.О., Черняков І.Т. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді – бронзи на території України. К., 1988. 180 с.
4. Мовша Т.Г. Періодизація та хронологія середнього та пізнього Трипілля // Археологія. Київ, 1972, вип. 5. С. 28-75.

Тема 6. Ранньозалізний вік. Кімерійці. **Базова література.**

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 204-224.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 136-153.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.

4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрощенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 1998. Т. 2: Скіфо-антична доба. с. 11-21.

Допоміжна література:

1. Бандрівський М.С. Моги́льник в Петрикові біля Тернополя в контексті поховального обряду Висоцької культури. Львів, 2002. 282 с.
2. Бандрівський М.С., Крушельницька Л.І. Поховальний обряд Непоротівської групи пам'яток // Чорноліська культура Середнього Подністров'я. Львів, 1998. С. 201–208.
3. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А.Ф. Гуцал, В.І. Якубовський, І.Р. Михальчишин. Чернівці: «Деснянська правда» 2011. 176 с
4. Крушельницька Л.І. Чорноліська культура Середнього Придністров'я. Львів, 1998. 203 с.
5. Міхеєв В.К., Шрамко Б.А. Археологія залізного віку Східної Європи. Харків, 2000. 371 с.

Тема 7. Духовна і матеріальна культура скіфів та сарматів.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 255-272.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 154-200.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрощенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 1998. Т. 2: Скіфо-антична доба. с. 34-176.
5. Історія української культури: у п'яти томах / Ред. кол.: Б.Є. Патон (гол. ред.), Г.Д. Вервес, І.Ф. Курас та ін. Київ: Наук. думка, 2001. Т. 1: Історія культури давнього населення України / ред. кол.: П.П. Толочко (гол. ред.), Д.Н. Козак, Р.С. Орлов та ін. С. 271-340.

Допоміжна література:

1. Мозолєвський Б.М. Скіфський степ. Київ, 1983. 199 с.
2. Наливайко С. Етнічна історія Давньої України. Київ.: Євшан-зілля. 619 с.

Тема 8. Антична цивілізація у Північному Причорномор'ї.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К.: «Либідь», 2005. С. 274-342.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 201-241.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с. 18
4. Давня історія України: У 3-х т. / П. П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрощенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 1998. Т. 2: Скіфо-антична доба. с. 195-472.

Допоміжна література:

1. Античні держави Північного Причорномор'я // Україна крізь віки: У 2 т. Київ, 1998. Т. 2. 352 с.
2. Зубар В.М., Лінзов Є.А., Сон Н.О. Античний світ Північного Причорномор'я. К.: Альтернативи, 1999. 352 с.
3. Наливайко С. Етнічна історія Давньої України. Київ.: Євшан-зілля. 619 с.

Тема 9. Пізньолатенський, ранньоримський (II ст. до н.е. – II ст. н.е.) – пізньоримський період і початок доби переселення народів (III – V ст. до н.е.). Давні слов'яни.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К.: «Либідь», 2005. С. 344-388.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» - Богдан, 2008. С. 242-288.
3. Винокур І.С. Історія та культура черняхівських племен. Київ: Наук. думка, 1972. 180 с.
4. Винокур І.С. Черняхівська культура: витоки і доля. Кам'янець-Подільський: Абетка, Оіюм, 2000. 376 с.
5. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
5. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрощенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 2000. Т. 3: Слов'яно-Руська доба. с. 11-208.

Допоміжна література:

1. Баран В.Д. Давні слов'яни. Київ, 1998. 336 с.
2. Баран В.Д. Черняхівська культура (за матеріалами верхів'я Дністра і Західного Бугу). Київ, 1981. 262 с.

3. Баран В.Д., Козак Д.Н, Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. / Відп. ред. О. П. Моця. АН УРСР. Ін-т археології. К.: Наук. думка, 1991. 144 с.
4. Козак Д.Н. Венеди. Київ: Ін-т археології НАН України, 2008. 470 с.
5. Гейштор А. Слов'янська міфологія / перекл. з польськ. С. Гірік. Київ: «Вид-во "КЛІО"», 2015. 416 с.
6. Войтович В.М. Генеалогія богів давньої України. Рівне: Видавець Валерій Войтович, 2007. 556 с.
7. Войтович В.М. Українська міфологія. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2005. 664 с.
8. Приходнюк О.М. Слов'яни на Поділлі (VI – VII ст. н.е.). Київ: Наук. думка, 1975. 155 с.
9. Михайлина Л.П. Слов'яни VIII – X ст. між Дніпром і Карпатами. Київ: Ін-т археології НАН України, 2007. 300 с.
10. Михайлина Л.П. Язичницькі пам'ятки культури Луки-Райковецької // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наук. статей. Чернівці, 1999. Т. 2. С. 129– 158.

Тема 10. Археологія епохи Давньоукраїнської держави.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К.: «Либідь», 2005. С. 428-480.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 328-413.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. - К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Давня історія України: У 3-х т. / П.П. Толочко (гол. ред.), В.В. Отрошенко (відп. ред.), В.Д. Баран, С.М. Бібіков, В.М. Зубар та ін. Київ: Інститут археології, 2000. Т. 3: Слов'яно-Руська доба. с. 215-653.
5. Толочко П.П. Київська Русь. К.: Абрис, 1996. С. 28-246.
6. Чмихов М.О. Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України: курс лекцій. К.: Либідь, 1992. С. 125-180. 21

Допоміжна література:

1. Брайчевський М.Ю. Походження Русі. Київ, 1968. 228 с.
2. Винокур І.С., Журко О.І., Мегей В.П., Якубовський В.І., Літописний Губин XII-XIII ст. Болохівська земля. Київ - Кам'янець - Подільський - Хмельницький - Староконстантинів, 2004. 208 с.
3. Історія української культури: у п'яти томах / Ред. кол.: Б.Є. Патон (гол. ред.), Г.Д. Вєрвєс, І.Ф. Курас та ін. Київ: Наук. думка, 2001. Т. 1: Історія культури давнього населення України / ред. кол.: П.П. Толочко (гол. ред.), Д.Н. Козак, Р.С. Орлов та ін. 1134 с.

4. Кучера М.П. Слов'яно-руські городища VIII-XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем. Київ, 1999. 252 с.
5. Моця О.П. Населення південноруських земель IX-XIII ст. (За матеріалами некрополів). Київ, 1993. 159 с.
6. Якубовський В.І. Скарби Болохівської землі: Наукове видання. Кам'янець-Подільський: «МЕДОБОРИ» (ПП Мошак М.І.), 2003. 159 с.

Тема 11. Середньовічна археологія України. Козацька епоха.

Базова література.

Підручники та навчальні посібники:

1. Археологія України. Курс лекцій. За редакцією доктора історичних наук, професора Л.Л. Залізняка. К: «Либідь», 2005. С. 480-498.
2. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. Тернопіль: «Навчальна книга» Богдан, 2008. С. 414-441.
3. Гаврилюк І.О. Словник-довідник з археології. К.: Наукова думка, 1996. 430 с.
4. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А.Ф. Гуцал, В.І. Якубовський, І.Р. Михальчишин. Чернівці: «Деснянська правда» 2011. 176 с.
5. Свешніков І.К. Битва під Берестечком. Львів: «Слово». 1992. 304 с.

Допоміжна література:

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. Київ.: Дніпро. 1991. 238 с.
2. Апанович О.М. Археологія доби українського козацтва XVIст.-XVIII ст. К., 1997. 216 с.
3. Винокур І.С., Альошкін О.М., Забашта Р.В., Петров М.Б., Петровський В.М., Пірняк О.М., Степанков В.С. Буша: історико-краєзнавчі нариси. Хмельницький, 1991. 152 с.
4. Запорожці: До історії козацьк. Культури / Упорядк. Передм. І. Кравченка. Упорядк. іл. Матеріалу Ю. Іванченка. К.: Мистецтво, 1993. 400 с
7. Хотинська війна (1621 р.) / Г. Грабянка, С. Величко, Й. Мюллер та ін. К., Центр пам'яткознавства Академії наук України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 1991. 240 с.
8. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків У 3 т. Т. 3. Київ.: Наукова думка. 1993. 557 с.